

## BALKANLARDAN İZLENİMLER

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL\*

Bu yazı, 09-13 Haziran 2010 tarihleri arasında Bosna Hersek ve Makedonya gezisi sırasındaki izlenimlerimi içermektedir. Bu seyahati iki arkadaşla beraber üç kişi gerçekleştirdik. Bunlardan bir tanesi kendi fakültemde Din Felsefesi öğretim üyesi Doç. Dr. Kazım Arıcan, diğeri de üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya'dır. Gezi sırasında beş gün boyunca daha önce Sivas'ta emniyet müdür yardımcısı iken şimdi Bosna Hersek'te AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) te güvenlik misyonu olarak görev yapan değerli dostum Erkan Güler Bey bize eşlik edip gezdirmiştir. Erkan beyin Bosna Hersek'ten önce Makedonya'da da beş yıl görev yapması hasebiyle gerek bahsettiğim iki ülkeyi gerekse Balkanlardaki diğer ülkeleri çok iyi bilmesi, beş günlük bir sürede bölge ile ilgili çok iyi bilgiler edinmemizi sağlamıştır. Beş günün üç gününü Bosna Hersek'te, iki gününü de Makedonya'da geçirdik. Ancak Bosna Hersek'ten Makedonya'ya kara yoluyla Hırvatistan, Karadağ ve Arnavutluk'tan geçmemiz hasebiyle söz konusu ülkeler konusunda da çeşitli bilgiler edinme fırsatımız oldu. İzlenimlerimi, Sivas'tan ayrılmamızdan itibaren başlayıp ülke ülke anlatmaya çalışacağım.

### *Bosna Hersek*

Yukarıda bahsettiğim arkadaşlarla beraber Sivas'tan 08/06/2010 tarihinde akşam saat 19.30'da kara yoluyla İstanbul'a gitmek için yola çıktık. Uçağımız, ertesi gün İstanbul'dan Bosna Hersek'in başkenti Sarayevo'ya saat 12.35'te idi. Takriben sabah saat dokuzda Esenler otobüs terminaline ulaştık. Arkadaşlarla birlikte birer çorba içtikten sonra saat 10 civarında metroya binerek Atatürk havalimanına geçtik. Hava limanında işlemleri yaptırıp işlemlerimizi tamamlamamız yaklaşık 40 dakikamızı aldı. Uçağa bininceye

---

\* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi ([agokbel@cumhuriyet.edu.tr](mailto:agokbel@cumhuriyet.edu.tr))

kadar geriye kalan vaktimiz, aldığımız gazeteleri gözden geçirmek ve sohbet etmekle geçti.

Uçağa binme vaktini beklediğimiz sırada Bosna Hersek'in Tuzla kentinde yapılacak olan bir sempozyuma katılmak üzere bu ülkeye gitmek için gelen birçok edebiyatçı ve tarihçi akademisyenle karşılaşip tanıştıktan sonra beraber aynı uçakla Sarayevo'ya uçtuk.

09 Mayıs Çarşamba günü 12.35'te kalkacak olan uçağımız 25 dakika rötar yaparak 13 civarında havalandı. Pilotun anonsuna göre yolculuğumuzun 1 saat 25 dakika süreceği anlaşılıyordu. Buna göre Türkiye saati ile 14.25'te, Bosna Hersek yerel saati Türkiye'dekinden bir saat geri olduğu için 13.25'te Sarayevo'ya ulaşacağız.

Nitekim Bosna-Hersek yerel saati ile 13.30 gibi Sarayevo havaalanına iniş yaptık. İşlemlerimiz yaklaşık yarım saat sürdü. Kendisi ile uçakta karşılaştığım ve Sarayevo'da faaliyet gösteren "Uluslararası Burç Üniversitesi"nde icra edilmekte olan bir bilimsel toplantıya katılacağını öğrendiğim, Atatürk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi kimya mühendisliği bölümünde öğretim üyesi olarak çalışan ve aynı zamanda hemşerim ve yakın arkadaşım olan, Prof Dr. Mehmet Çopur da bizimle birlikte idi.

Yukarıda ismini zikrettiğim Erkan Bey havaalanı çıkışında bizi karşıladı. Arabasıyla gelmişti. Onunla kucaklaşıp hal hatır sorduktan sonra kendisiyle yanımdaki arkadaşlarımı tanıştırdım. Ayaküstü bir süre sohbet ettikten sonra, uçakta beraber olduğumuz Mehmet Çopur beyin "Uluslararası Burç Üniversitesi"nde yapılacak bir bilimsel toplantı için gelmiş olduğunu, bizim programımız gereği gitmemiz gereken yerden önce onu söz konusu üniversiteye bırakma imkânımızın olup olmadığını sordum. Bunu memnuniyetle yapacağını, öncelikle adı geçen üniversiteye giderek Mehmet beyi bırakabileceğimizi belirtti.

Bizim programımızda da Sarayevo'da faaliyet gösteren "Uluslararası Burç Üniversitesi" ile "Uluslararası Sarayova Üniversitesi"ni ziyaret edip adı geçen iki Türk üniversitesini tanıyarak haklarında bilgi edinmemiz vardı. Bu fırsatı değerlendirip Mehmet Çopur beyi oraya götürmüşken, Sarayevo'daki programımızı "Uluslararası Burç Üniversitesi"ni ziyaret ederek başlatalım düşüncesiyle ilk olarak söz konusu üniversiteye gittik. Üniversiteye girdiğimizde ilk önce icra edilmekte olan uluslararası sempozyumdan dolayı bir yoğunluğun yaşandığı fark ediliyordu. Bosna-Hersek dışından yaklaşık 300 bilim adamını davet etmişler. Bundan bir yıl önce aynı bilimsel toplantının ilki yapılmış. Hem bir yıl önce yapılan sempozyum bildirileri hem de icra edilmekte olan sempozyumun bildirileri kitaplaşmış halde bize hediye edildi. Her bir toplantı üçer ciltten altı

cilt idi. Bunlardan da toplantının büyük bir organizasyon olduğu anlaşılıyordu. İnsan gerçekten ülkemizden uzak, coğrafi olarak Avrupa'nın ortasında yer alan bir devlette faaliyet gösteren bir Türk üniversitesinin varlığından ve onun dünyanın farklı ülkelerinden yüzlerce bilim adamını ağırlayarak eğitimle ilgili bir konunun orada tartışılmasına ev sahipliği yapmasından gurur duyuyor.

Üniversite rektörü Prof. Dr. Hüseyin Padem beyi makamında ziyaret ettik. O anda beraber oldukları bilim adamları ile bizleri tanıştırdı. Bizlere üniversitenin mevcut durumu ve eğitim öğretim ve diğer konulardaki hedefleri hakkında geniş bilgi verdi. Kendisini daha önce ismen bildiğim, ancak şahsen burada Rektör beyin odasında tanıdığım ve üç yıllığına bu üniversitede görev yapacağını öğrendiğim Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Kemalettin Özdemir bey gibi son derece kaliteli bir bilim adamının böyle bir üniversitede görev yapmasından memnun kaldığımı belirtmek isterim.

Rektör Hüseyin beyden dinlediklerim, üniversitenin kısa süre içerisinde Avrupa çapında önemli bir konuma geleceğini gösteriyor. Üniversite, "Bologna" sürecinin bütün kurallarını aşama aşama uygulayarak belli bir seviyeye gelmiş. Türkiye'deki üniversiteler bu sürece yeni yeni adım atıyor. "Burç Üniversitesi", hali hazırda üç fakültesi ve dört bölümü olan üç yıllık çok genç bir eğitim kurumu olmasına rağmen, Bosna-Hersek'teki üniversiteler arasında hemen ön sıralara geçmiş. İngilizce eğitim veriyor. Türkçe ve Boşnakça da öğretiliyor. Bu üniversiteden mezun olacak bir öğrenci üç dil konuşarak tahsilini tamamlamış olacak. Türkiye'den giden öğrenciler ise, iyi derecede iki dil bilerek üniversiteyi bitirmiş olacaklar. Üniversitenin hedefi, yukarıda belirttiğim "Bologna süreci"ni tam olarak uygulayarak, diploması bütün Avrupa'da ve Dünya'da geçerli sayılacak bir aşamaya gelmek ki, bu anlamda çok önemli bir seviyeye gelinmiş.

Üniversitede yaklaşık iki saat kaldıktan sonra bize eşlik eden Erkan beyle oradan ayrıldık. Erkan bey, Sarayevoda faaliyet gösteren ikinci Türk üniversitesinin de (Uluslar arası Türk Üniversitesi) çok yakında olduğunu belirtti ve kısa bir ziyaret için arabayı oraya sürdü. Üniversite için çok güzel bina inşa edilmiş, açılışını da kısa zaman önce Türkiye Başbakanı sayın Recep Tayyip Erdoğan yapmış. Bize aktarıldığına göre Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da üniversite ile yakından ilgileniyormuş. Türkiye'den birçok öğrencinin burada öğrenim gördüğü bize nakledildi. Ziyaretimiz esnasında üniversitede idarecileri yerinde bulamadığımız için daha geniş bilgi alma imkânımız olmadı ve üniversiteden ayrıldık.

Sarajevo'daki iki Türk üniversitesini bu şekilde kısa da olsa ziyaret ettikten sonra ilk gittiğimiz yer, "Vivelo Bosna" adı verilen Bosna nehrinin ana kaynağının bulunduğu "Ilıca" semtine bağlı doğa harikası bir yer oldu. Su, ormanla kaplı büyük bir dağın dibinden birkaç yerden çıkıyor. Çok güzel bir çevre düzenlemesi yapılmış. Çok kalabalık olmasına rağmen son derece temiz. Orayı gören insan, buraya hiç insan gelip gitmiyor ve çevreye bir tane kâğıt parçası bile atılmıyor diye düşünür. Hâlbuki her taraf insan, ama çevre konusunda son derece duyarlılar. Buradaki insanlarda çevre bilincinin yüksek olduğu anlaşılıyor. Bu güzel mekânda yer alan tesislerden birinde birer kahve içtikten sonra, rehberimiz Erkan bey, bizi o gece kalacağımız "Motel Şehir" adındaki eski bir Osmanlı Türk evine (konağa) götürdü. Burası Osmanlı döneminde yapılmış çok güzel bir konak. 10 odalı bir motel haline getirilmiş. Hoteli işleten, Uludağ Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun Selçuk Yeşilyurt adında genç bir Türk. Arkadaşlarla odalarımıza yerleşip birer duş aldıktan sonra vakit geçirmeden şehre çıktık. Kaldığımız motel, şehrin merkezini oluşturan ve "Baş Çarşı" adı verilen yere son derece yakın. Sarajevo şehrinin bu kısmı, hiç bozulmamış bir Osmanlı kenti. Kapalı çarşılarıyla ve tarihi eserleriyle küçük bir Anadolu şehri. Biraz gezip gördükten sonra anladım ki, Sarajevo'daki eski Osmanlı evlerini, mahallelerini, konaklarını hiçbir Anadolu şehrinde bulmak mümkün değil.

Sarajevo'yı günümüzde üçe ayırmak mümkün. Birincisi, "eski şehir" adı verilen ve tamamen Osmanlı'dan kalıp o izleri taşıyan kısım ki, bizim için son derece önemli. İkinci kısım, daha çok Avusturya'nın mimarisini ve izlerini taşıyan bölge. Burası Osmanlı'dan sonra yaklaşık bir asır Avusturya'nın hâkimiyetinde kalmış. Üçüncü bölge olarak tamamen günümüz mimarisiyle ve caddeleriyle dikkat çeken "modern Sarajevo"yu göstermek mümkündür.

"Baş Çarşı"ya inince ikindi ezanları okunmaya başladı. Bosna-Hersek'te hala ezanların minareden çıplak sesle okunması dikkatimizi çekti. Hemen yakınımızdaki küçük tarihi bir camiye (Havace Durak Camii) girdik. Kitabesine göre 1528 yılında inşa edilmiş. Camide yaklaşık iki saf erkek cemaat vardı. Üs katta ise, 7, 8 tane bayan cemaat de vardı. Yatsı namazında başka bir camide yine 8-10 kadar bayan cemaatin olduğuna şahit oldum. Şunu anladım ki, Anadolu'da biz kadınları camiden uzaklaştırmışız ve bu kutsal mekanları, sadece erkeklerin gidip gelebileceği yerler haline getirmişiz.

İkinci namazını eda ettikten sonra caminin avlusunda, camiden çıkan bir kız çocuğu ile kısa süreli sohbet ettim. Kendisi çok güzel Türkçe konuşuyordu. Annesi Türk, babası Boşnak imiş. Biraz

sonra "Allah'a emanet" diyerek ayrıldı. Bu cümleyi Türkçe bilmeseydi daha birkaç Bosnalıdan daha duydum. Demek ki o bölgedeki insanlar arasında yaygın olarak kullanılan bir cümle.

Akşam yemeğinde, yine "Baş Çarşı"daki küçük bir lokantanın önünde "Çevabi" adı verilen Bosna köftesi yedik. Gerek köfte gerekse onun için özel yapılmış ekmeği gerçekten çok lezzetliydi. Sarayevo'ya gidenlere yemelerini tavsiye ederim. Genelde o bölgenin fırıncıları Arnavutmuş. Erkan bey yemekten sonra "tüffahî" adı verilen bir tatlı ikram etti. Bosna-Hersek'te çok meşhur bir tatlıymış. (İçine ceviz içi konularak haşlanıp daha sonra kabuğu soyulmuş bir elma. Üzerine de krema konuyor.) Son derece doğal bir tatlı.

Sarayevo, çevresi ormanlarla kaplı dağlarla çevrili, havası temiz, yiyecek ve içeceklerin doğal olduğu bir şehir. Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden Gazi Hüsrev Bey tarafından 1530 yılında inşa edilen camii (Gazi Hüsrev Bey Camii) şehrin merkezindeki en büyük camidir. Bu camii, her şeyiyle Osmanlı mimarisini Sarayevo'da yaşatıyor. Caminin hemen karşısında Gazi Hüsrev Medresesi bulunmakta. Hala eski metod ve usulle öğrenciler burada eğitim öğretimlerine devam etmekte. Öğrencilerin giyim kuşamları da Osmanlı dönemindeki giysileri andırıyor. Medresenin yanında da bir "hankâh" yer almakta.

İlk gün akşam ziyaret ettiğimiz son yer, I. Dünya savaşının çıkmasına neden olan Avusturya prensinin ve eşinin bir Sırp tarafından öldürüldüğü mekân oldu. 28 Haziran 1914 tarihinde olayın vuku bulduğu köprünün karşısındaki bina müze yapılmış. Söz konusu binanın pencerelerine olay anı ve cenaze törenlerinin resimlerini, pencerelere yerleştirilen panolara asmışlar. Gerek olayın olduğu köprü ve gerekse yapılan müzeyi ziyaret edip olayla ilgili bilgi edinme imkânımız oldu ki, bu benim için son derece önemliydi. Bu ziyaretten sonra kalacağımız konağa geçip ertesi gün saat 11'de buluşmak üzere Erkan beyi Zenitsa'ya gönderdik.

10/06/2010 günü (ikinci gün) kahvaltıdan sonra arkadaşlarla beraber ilk ziyareti, bilge insan *Aliya İzzet Begoviç*'in kabrine yaptık. Sarayevo'da savaşta şehit olanların defnedildiği birden çok mezarlık bulunmakta. *Begoviç*'in naşı, şehitlerin en yoğun olduğu mezarlığın ortasına defnedilmiş. Son derece sade bir mezar ve türbe yapmışlar. Fatiha okuyup dua etme imkânı buldum, gerçekten oraya varıp da duygulanmamak elde değil.

*Begoviç*'i ziyaret ettikten sonra kaldığımız motelin arka tarafında yer alan eski şehrin mahallerinden birine daldık. Bozulmamış konak, eski evler ve dar ama tertemiz sokaklarıyla Osmanlıdan

kalma mükemmel bir mahalle ile karşılaşmak, bizi hem maziye götürmüş, hem de mutlu etmiştir.

Erkan beyle buluşmadan üçüncü ziyaretimiz, kaldığımız motele yakın bir yerde faaliyet gösteren bir Nakşî tekkesine oldu. Bu Sarayevo'da faaliyet gösteren 5-6 tekleden birisi imiş. Anlatılanlara göre iki tane Nakşî, iki tane Kadirî, bir tane de Halidilere ait tekke bulunmakta. Sayıları az da olsa Rifaîler de bulunmakta ve bunlar camide zikir yapıyorlarmış.

Tekkeye vardığımızda saat 10 civarında idi. Tekkenin kapısını kapalı bulduk. Avlu kapısının ziline bastığımızda tekkeye bitişik olan bir evden 20 yaşlarında Muhammed isminde genç bir delikanlı çıktı. Az da olsa Türkçe konuşuyordu. Tekkenin şu anda kapalı olduğunu, sadece Cuma günleri açık olup zikir yapıldığını söyledi. Kendisine Türkiye'den geldiğimizi, tekkeyi ziyaret etmek ve bilgi almak istediğimizi, bunu gerçekleştirebilseydik iyi olacağını belirttik. Bu arada yarı İngilizce ve Türkçe Muhammed'le biraz sohbet etme imkânımız oldu. Bir ara bizden müsaade isteyerek annesi ile konuşmak için içeri girdi. Çok geçmeden 3-4 dakika sonra bu sefer annesi ile beraber dışarı çıktı ve tekkeye bakan şahsa telefon ettiğini, 10 dakika içerisinde tekkeyi açacağını söyledi. Annesi de bize hoş geldiniz dedi. Annesi Boşnakça'dan başka bir dil bilmiyordu. Giyimiyle kuşamıyla Anadolu'daki dindar bir bayanı andırıyordu. Muhammed'e babasının nerede olduğunu sorduk. Biraz duraklayarak babasının mesleğinin imam olduğunu ve kendisi 6 yaşındayken 1993 yılında savaşta şehit olduğunu söyleyince "Allah rahmet eylesin, mekânını cennet etsin" gibi dua cümleleri kullandık ve üzüntülerimizi bildirdik.

Bu arada tekkeyi açmak için bir beyle eşi bir araba ile gelip tekkenin kapısını açtılar. Gelen beyin eşi iyi derecede İngilizce biliyordu. Muhammed ve annesi de tekkeye geldiler. Yarım saat kadar tekkede kalarak hem tekke ile ilgili bilgi aldık hem de sohbet etme imkânımız oldu.

Aldığımız bilgiler, Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'da faaliyetlerine son verilen tekke ve zaviyelerin faaliyet ve işlevlerini hala burada sürdürdüklerini gösteriyordu. Bize verilen bilgilere göre, söz konusu tekke, yaklaşık 450 sene önce inşa edilmiş, o zamandan beri insanlara kesintisiz hizmet vermiş. Günümüzde ise sadece Cuma günleri açılıp zikir yapılıyormuş. Ramazan ayı boyunca her gün açılmış ve iftar yapılıp teravih namazı kılınıyormuş. Ayrıca aşure günü ve Şeb-i arüz törenlerinde de açılmış.

Tekkenin avlusundaki duvarın üzerinde tarikatın mührü olarak kabul edilen daire şeklinde büyük bir resim var. Bize aktarıldığına göre, bu mührün en dıştaki çerçeve güneşi, onun bir içindeki

ayı, onun içindeki halka da dünyayı (18 bin âlemi) ifade etmekte imiş. Dünyayı simgeleyen halkanın içinde de 12 tarikatı gösterir bir şekil yerleştirilmiş. Tam ortada da beş köşeli bir yıldız bulunmakta ki bu da ehl-i beyti gösteriyormuş. Tekke iki katlı, yukarı kat, insanların çay kahve içmesi ve sohbet etmesi için ayrılmış, zikir giriş katta yapılıyormuş. Tekke, içerideki resimler ve burada yapılan ritüeller konusunda bir süre sohbet ettikten sonra beraber resim çektirip izin istemek zorunda kaldık.

Saat 11'e yaklaşmıştı. Erkan beyle 11'de motelde buluşup Mostar'a doğru yola çıkacağımız için gecemizi geçirdiğimiz motele geldik. Erkan bey 11.15 gibi geldi. Hazırlanarak 11.30'da motelden ayrıldık. Erkan bey şehrin içinden geçerken 1994 yılında bombalanıp 27 kişinin aynı anda şehit olduğu Pazar yerini gösterdi. Hatırladığım kadarıyla bu bombalama olayından sonra BM. Müdahale etmişti. Bizim ziyaretimiz esnasında da insanlar burada Pazar yapıyorlardı. Burası günlük Pazar kurulup alverişin yapıldığı bir mekanmış.

Pazar yerini gördükten sonra Mostar'a gitmek için yola çıktık. Sarayevo-Mostar arası yolculuğun zevki başka. Adeta bu mesafenin her noktası birer doğa harikası yerler.

Saat 13 gibi Mostar'a girdik. Erkan beyin çalıştığı kurumun saat 13.30'da başlayacak bir toplantısına katılması gerekiyordu. Toplantının yapılacağı otelin önüne geldik ve Erkan bey orada indi. O gün bize yine Erkan beyin ayarladığı Türkçe bilen Seyid isminde bir Üniversite öğrencisi rehberlik etti. Seyid liseyi Türk okulunda okumuş ve Türkçe'yi orada öğrenmiş. Üstelik bu Türk okulunda üç ay gibi kısa bir sürede Türkçe'yi öğretmişler. Şimdi üniversitede Türk Dili bölümünü okuyor. okuyor. Boş zamanlarında rehberlik yapıyormuş. Aynı zamanda iyi araba kullanıyor. Erkan bey toplantısı için bizden ayrılınca direksiyon başına Seyid geçti. Önce o akşam kalacağımız otele gidip giriş yaparak eşyalarımızı odalarımıza koyduk. 14. 30 gibi otelden ayrılarak tarihi Mostar köprüsünden başlamak üzere şehri gezmeye başladık. Mostar, ortasından nehrin akıp yeşilliğin bol olduğu güzel bir şehir. Başta tarihi Mostar köprüsü olmak üzere Osmanlı döneminden kalma birçok cami ve diğer tarihi eserlerle Osmanlının damgasını vurduğu bir şehir. Savaşta yıkılıp zarar gören tarihi eserlerin önemli bir bölümü Türkiye Cumhuriyeti tarafından tekrar restore edilmiş. Mostar köprüsü, aslı hiç değiştirilmeden âdeta taş sayısına varıncaya kadar aslına uygun tarzda itina ile tekrar inşa edilmiş. Bütün bu yapılanları görmek bizleri ülkemiz adına gururlandırıyor. Köprüyü görüp şehirde biraz gezdikten sonra rehberimiz Seyid bey, bizi "Buna" nehrinin kaynağı, aynı zamanda Sarı Saltuk'un tekkesinin bulunduğu mekana gö-

türdü. Burası hem tabiat güzelliği hem de İslam'ın Balkanlardaki öncülerinden biri olan Sarı Saltuk'un tekkesini kurduğu güzel bir mekan. Arkadaşlarla bir süre tekkede ve tekkenin yer bahçede oturup maziye giderek tarih sohbeti yaptık. İslam'ın buralara hangi şartlar altında yayıldığı, ecdadın nasıl bir hizmette bulunduğu, Türk İslam kültürünü buralara taşımak için neler çektikleri, buraları gezince daha iyi anlaşılıyor.

Akşama doğru, saat 18 gibi Sarı Saltuk tekkesinden ayrıldık. Seyid bey, bizi yolumuzun da üzerinde olan "Poçiteli" köyüne götürdü. Bu köyün özelliği, burada bulunan evlerin tamamının Osmanlı mimarisiyle yapılmış evlerden oluşması ve aynı zamanda köyün iki tarafına da Osmanlı'nın birer kale inşa etmesidir. Köyde yine Osmanlı'dan kalma bir cami bulunmakta, savaşta zarar görmüş ama sonradan restore edilmiş. Burası da görülmesi gereken yerlerden birisi.

O akşam Erkan beyle saat 21'de Hırvatların yoğunlukta oturduğu bölgedeki bir çay bahçesinde buluştuk. Erkan bey, öğleden sonraki gezimizin ve ziyaretlerimizin nasıl geçtiğini sordu. Biz de gittiğimiz yerler ve izlenimlerimiz hakkında bilgi verdik.

Sohbet ederken Erkan bey bana "hocam biraz sonra buraya Kayserili bir hemşerin gelecek, seni onunla tanıştıracam" dedi. Gelecek şahıs, Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinden imiş. 10 yıldır Bosna Hersek'te bulunuyormuş. Şu anda Mostar'da Avrupa Birliği siyasi danışmanı olarak çalışıyormuş. Emniyet mensubu imiş, sanırım şube müdürü veya emniyet müdür yardımcısı iken emekli olmuş. Yaklaşık yarım saat sonra Erkan beyin bahsettiği arkadaş geldi. Orhan Türkmenoğlu isminde son derece mütevazı birisi. Tanışarak gerek Türkiye, gerekse Balkanlar hakkında saat 23'e kadar hoş bir sohbetimiz oldu. Bu kısa konuşmadan Orhan Bey'in çok iyi bir Balkan uzmanı olduğu anlaşılıyor. Özellikle eski Yugoslavya ve bölünmesinden sonraki oluşan devletleri başta Bosna Hersek olmak üzere çok iyi biliyor.

Oturduğumuz mekândan kalktık. Ertesi gün yola çıkacağız ve Erkan bey araba kullanacağı için dinlenmesi amacıyla onu otele bıraktık. Orhan beyin de isteği üzerine arkadaşlarla beraber kalacağımız otelin yakınında Orhan beyin tanıdığı başka bir mekânda yaklaşık iki saat oturarak sohbet etme imkânımız oldu. Genel olarak Balkanlar özelde de Bosna-Hersek konusunda çok önemli bilgiler verdi.

Anladığım kadarıyla Yugoslavya genelinde 1991 yılında yapılan nüfus sayımından bu yana Bosna-Hersek'te sayım yapılmamış. Arada savaş vuku bulmuş ve savaştan sonra da hiçbir grup nüfus sayımı yapılmasına taraftar olmamış. Nedeni ise demografik



yapının çok değişmiş olması ve bu değişikliğin ortaya çıkmasını kimsenin de istememesi.

Tahminlere göre, şu anda Mostar'ın yaklaşık 120.000 nüfusunun %52 veya 53'ü Hırvatlardan (Katolik) oluşmakta. Yaklaşık %43-45 arası Müslüman ve kalan %2-3 civarında da Sırlardan (Ortodoks) oluştuğu öne sürülmektedir. Şu anda şehrin belediye başkanı Hırvatlardan.

Anladığım kadarıyla savaştan önce Bosna Hersek genelinde "Boşnak" kelimesi çok kullanılmıyormuş. Hırvat, Sırp ve Müslüman deniyormuş. Savaştan sonra Müslümanlar yerine "Boşnak" ifadesi kullanılmaya başlamış. Şu anda Bosna-Hersek'e genel olarak bir bakılacak olursa, Sarayevo'da %70'in üzerinde Boşnak, %15 civarında Hırvat, %8-10 civarında Sırp ve çok az miktarda da Yahudi olduğu tahmin ediliyor. Tuzla'da ise ezici bir Boşnak nüfusunun yanında Hırvatlar da yer almakta. Zenitsa'da %90 civarında Boşnak'ın yaşadığı nakledilmekte, ancak bunlar resmi olmayan rakamlar.

Gerek Sarayevo gerek Mostar'da edindiğim izlenim, son 3-4 yıldır Türkiye'nin Bosna-Hersek'te etkinliğinin daha da arttığı yönündedir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin yanı sıra Türkiye'den çeşitli sivil toplum örgütleri ve cemaatlerin de Bosna-Hersek'in farklı şehirlerinde faaliyet gösterdiklerini öğrendim. Yazımın başında da belirttiğim gibi örneğin Bosna-Hersek'in başşehri Sarayevo'da "*Uluslararası Burç Üniversitesi*" ve "*Uluslararası Sarayova Üniversitesi*" olmak üzere iki tane Türk üniversitesinin, başarılı bir şekilde faaliyet gösterdiğini belirtebilirim. Ayrıca Sarayevo, Tuzla, Bihac ve Zenitsa şehirlerinde Türk okullarının faaliyet gösterdiği ve her birinin bölgelerinde en başarılı okullar olduğunu öğrenmem bizleri gururlandırmıştır. Süleymancılar gibi kimi cemaatlerin de çeşitli bölgelerde Kur'an hizmeti sunmaları son derece sevindiricidir. Zira bu tür hizmetlere o bölgedeki insanların çok ihtiyacı bulunmaktadır. Özellikle buraya din eğitime yönelik hizmetlerin Türkiye'den gitmesi ve Türkiye'de uygulanan din eğitim ve öğretimi anlayışının Bosna-Hersek'te yerleştirilip yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Zira elde ettiğim bilgiler, Hıristiyan dünyasının ve diğer dış güçlerin de teşvikleriyle Suudi Arabistan kökenli Selefilik (Vahabilik) anlayışının Balkanlara pompalanıp buradaki Müslümanlar arasında ikilik oluşturarak Türkiye'nin etkisini azaltma yönündedir. Şu anda bu tehlike aşamasında olmasa ve Bosna-Hersek'teki Müslümanların yaşam biçimleriyle Selefilik örtüşmese de ileride sıkıntı yaratmaması için bu konunun dikkate alınması gerektiği kanaatindeyim.

Orhan Türkmenoğlu beyden ertesi sabah saat 10'da buluşmak üzere gece saat 01 civarında ayrıldık ve kalacağımız otele geçtik. Mostar ağırlıklı geçen o günkü programımız son derece yoğun ve yorucu olmasına karşılık bölgeyi görüp tanımamız açısından son derece verimliydi.

11/06/2010 Cuma sabahı saat 09'da kaldığımız otelde kahvaltımızı yaptıktan sonra saat 10'da Orhan beyle buluşmak üzere otelden ayrıldık. Planımız, 12.30'a kadar Orhan beyle beraber olmak ve daha sonra Erkan beyle buluşup Hırvatistan, Karadağ ve Arnavutluk üzerinden Makedonya'nın Ohri şehrine ulaşmak için Mostar'dan ayrılmak.

Saat 10'da Orhan beyle buluştuk. Yürüyerek ikinci kez tarihi Mostar köprüsüne gittik. Köprüde beraberce fotoğraf çektirdik. Ayrıca köprünün fotoğrafını çektik. Türkiye'nin Mostar konsolosluğu binasının yakınındaki tarihi camiyi ziyaret ettik. Caminin bahçesinden köprü çok güzel görünüyor. Bir poz da oradan aldık. Tarihi çarşıda da biraz gezdikten sonra Orhan bey bizi çalıştığı binaya götürüp orada kahve ikram etti. Saat 12 yaklaşıyordu. Orhan bey, biz Mostar'dan ayrılmadan yemek ikram etmek istediğini belirtti. Öğle yemeği için daha acıkmadığımızı, ancak Sarayevo'da arzu ettiğimiz halde yiyemediğimiz Bosna böreği tadabileceğimizi söyledik. Orhan bey hemen bizi arabayla Mostar'ın en iyi börekçisi dediği yere götürerek, ora insanının da "börek" dediği yiyecekten ikram etti. Bu arada Erkan beyle buluşup yola çıkma zamanımız yaklaşmıştı. Yemeklerimizi yedikten sonra Erkan beyin kaldığı otele doğru hareket ettik. Otele vardığımızda Erkan bey toplantısını bitirmiş bizi bekliyordu. Yaklaşık bir gün bize eşlik edip rehberlik yapan Seyid ile Orhan beyden ayrılma vakti gelmişti. Her ikisine de teşekkür ederek haklarını helal etmelerini istedik. Böylece Mostar ziyaretimiz tamamlanmış oldu.

Erkan beyle Mostar'dan saat 13 civarında hareket ettik. Yukarıda da belirttiğim gibi istikametimiz Makedonya'nın Ohri şehriydi. Ancak Ohri'ye varıncaya kadar Hırvatistan, Karadağ ve Arnavutluk topraklarından geçmemiz gerekiyor. Belki saydığım bu ülkelerde kalmayacağız ama arabayla geçerken de olsa üç farklı ülkenin toprağından geçmek ve bazı şehirlerini geçerken de olsa görmek insana heyecan veriyor.

### **Hırvatistan**

Saatimiz 13.50'yi gösterirken Hırvatistan'a giriş yaptık. Seyahatimiz boyunca Erkan bey arabayı kullanırken yanına daima ben oturdum. Yol boyunca hem onunla sohbet ediyoruz, hem de elimdeki haritadan yolculuk yaptığımız güzergâhı takip ediyorum.

Şehirler arasındaki mesafe ve şehir isimleri konusunda bilgi veriyorum.

Yugoslavya bölündüğü zaman belki de Tito'nun Hırvat olmasının da etkisiyle ülkenin Adriyatik kıyıları büyük ölçüde Hırvatistan'a bırakılmış. Savaştan sonra Bosna-Hersek'e Adriyatik kıyısından "Naum" kentinin de içinde bulunduğu 25 km. uzunluğunda bir yer tahsis edilmiş. Bosna-Hersek'in denizle irtibatı sadece burası.

Hırvatistan topraklarında yaklaşık yarım saat ilerleyince tekrar Bosna-Hersek sınırına girdik ve 25 km.lik Adriyatik'teki mesafeyi 15 dakikada aldık ve yine Hırvatistan topraklarına geçtik. Kıyı boyunca Hırvatistan'a ait bir çok küçük yerleşim birimlerini geçerek yolumuza devam ettik ve Hırvatistan'ın Adriyatik kıyısındaki en önemli kentlerinden birisi olan "Dubrownik"e saat 15.20'de ulaştık. Dubrownik, harika bir liman şehri. Denizle yeşillik iç içe geçmiş. Deniz son derece sakin, neredeyse hiç dalga yok. Mükemmel bir tatil kenti ve görülmeye değer bir yer.

Dubrownik'ten sonra Karadağ topraklarına geçmeden 35 dakika daha ilerledik ve 15.55'te Hırvatistan'dan çıkış yapıp Karadağ'a giriş yaptık. Giriş kapısındaki memura Erkan Bey pasaportları uzatınca sadece bir tanesine bakıp hepsini Erkan beye geri uzatarak "Turska" diyerek eliyle geçin işareti yapması, Karadağlı bir gümrük memurunun Türkiye'ye bakışını yansıtmaları açısından son derece önemli.

### **Karadağ**

Karadağ'a girdiğimizde saatimiz 16'yı gösteriyordu. Hedefimiz, yine belli bir süre kıyıda ilerleyip Karadağ'ın *Kotor*, *Budva* ve *Cetinje* şehirleri üzerinden başkent *Podgorica* ulaşmak ve oradan da Arnavutluk'a geçmekti. Ancak *Kotor*'a varmadan önce daha kestirme olur düşüncesiyle kıyıda yoldan çıkarak Karadağ'ın içine doğru giden bir yola saptık. Kestirme diye saptığımız bu yol bizi öyle farklı yerlere götürdü ki, hiç aklımıza gelmeyen Karadağ'ın *Niksic* şehrine götürdü. *Niksic*'e varıncaya kadar çeşitli köy yollarından da geçerek epey sıkıntı yaşadık. Yanlış yola girip *Niksic*'e gelmemiz ve oradan başkent *Podgorica*'ya ulaşmamız bize fazladan 3 saate mal oldu. Farklı yola sapıp Karadağ'ın içlerine doğru gitmemizin tek faydası ülkenin coğrafi yapısını tanımamıza neden oldu. İsminden de anlaşıldığı gibi Karadağ devleti, tamamen dağlık bir araziye sahip bir ülke. Dağlık olduğu gibi bir o kadar da yeşilli bol bir devlet.

Saat 18'de ancak *Niksic*'e ulaşabildik. Bir petrol istasyonunda durup arabaya yakıt alıp lavabo ihtiyacımızı karşıladıktan sonra durmadan başkent *Podgorica*'ya doğru yola çıktık. *Podgorica*'ya

varmamız yaklaşık bir saatimizi aldı ve saat 19'da başkente ulaştık. Planımızda, *Podgorica*'da durup biraz gezmek vardı. Fakat gecikince bunu gerçekleştirmemiz mümkün olmadı. Başkenti sadece araba ile geçerken izleme imkânımız oldu. Hiç durmaksızın Arnavutluk'a doğru yolumuza devam ettik. Saat 19.55'te Karadağ'ın çıkış kapısına vardık ve beklemezsizin Arnavutluk'a giriş için kapıya yanaştık.

### **Arnavutluk**

Arnavutluk sınır kapısından girerken, Karadağ sınır kapısında yaşadığımız türden bir olaya rastladık. Yine Erkan bey, kapıda işlem yapan memura pasaportları verdiği sonra, memur hemen pasaportlara giriş damgasını vurup bekletmezsizin tekrar geri verdi ve "One Minute" diyerek bize eliyle devam edin işareti yaptı ve bizde Arnavutluk'a giriş yapmış olduk. Saatimiz 20'yi gösteriyordu. Küçük yerleşim birimlerini saymazsak Arnavutluk'un iki önemli şehrini geçeceğiz. Önce giriş yaptığımız sınır kapısına yarım saatlik mesafede olan *İşkodra*, daha sonra başkenti *Tiran*'a uğrayacağız. Ne yazık ki gideceğimiz yere çok geciktiğimiz için buralarda durma imkânımız olmayacak. Zira özellikle *İşkodra* şehrinin benim için çok özel bir anlamı var. Rahmetli babamın anlattığına göre dedem 1900-1910 yılları arasında kesintisiz 6 yıl burada askerlik yapmış ve çok hatırası varmış buralarda.

20.30'da *İşkodra* şehrine girdik. Başkentten sonra Arnavutluk'un önemli şehirlerinden biriymiş. Burası tarihi bir şehir ve sancak merkezliği yapmış. Asırlarca Osmanlı'nın hakimiyeti altında kalmış. Yukarıda da belirttiğim gibi rahmetli babamın bize naklettiğine göre 1878 doğumlu olan "*Halil Oğlu Himmet*" adıyla dedem 1900 ile 1910 yılları arasında ki bir zaman diliminde 6 yıl hiç izne gelmeden *İşkodra*'da askerlik yapmış. O nedenle benim için Anadolu'ya binlerce km. uzaklıktaki Adriyatik kıyısında yer alan *İşkodra*'dan geçmek son derece önem arz ediyordu. 1971 yılında vefat eden dedemin toplamda 20 yıl askerliği var. Askerliği 1900'lü yılların başında başlayıp Kurtuluş savaşının bitimine kadar devam etmiş. İşte askerliğinin ilk altı yılı kesintisiz olarak *İşkodra*'da geçmiş. Daha sonra sırasıyla Balkan savaşları, Çanakkale ve ayrıca Yunanlılara karşı Batı cephesinde savaşlara katılmış.

Bu duygularla *İşkodra*'dan geçtikten sonra başkent *Tiran*'a ulaşmamız saat 22'yi buldu. Arnavutluk'un başkenti *Tiran*, Osmanlı döneminde çok büyük bir merkez değil. Öğrendiğime göre *Tiran*'da Osmanlı'dan kalma bir cami varmış. *Tiran*'a araba ile girişimiz ile çıkışımız yarım saatten fazla zamanımızı aldı. Arnavutluk'un gelişmiş bir ülke olmadığı toplam nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturu-

ran *Tiran*'dan anlaşılıyor. Tam merkezinden geçtik. Âdeta büyük bir köye benziyor. Caddelerde nizam intizam olmadığı gibi, gördüğüm kadarıyla trafik kurallarına da çok uyulduğu söylenemez. Önünüzdeki bir arabayı geçmek için sollamanız şart değil, fırsat bulursanız sağından da geçebilirsiniz. Yine da Arnavutluk'a haksızlık etmeyim, bazı şeyleri daha iyi görüp anlamak için tekrar gidip gezmek lazım.

*Tiran*'da durmaksızın yolumuza devam ettik. Saat 23.20'de yine Arnavutluk'un önemli bir şehri olduğunu düşündüğüm "*Elbasan*"a ulaştık. *Tiran* ile *Elbasan* arasındaki yolumuz son derece dağlıktı, epey yükseklerle çıkıp daha sonra *Elbasan*'a indik.

Şehrin içine girmeksizin kenarından *Makedonya*'nın *Ohri* şehrine doğru giden yolu bir petrol istasyonunda durarak sorup öğrendik. *Makedonya*'ya doğru yol almaya devam ettik. Hatırladığım kadarıyla *Makedonya* sınır kapısına vardığımızda saatlerimiz 01'i gösteriyordu. Sınır kapısından geçişimiz 10 dakika sürmedi.

### *Makedonya*

Erkan bey geceyi geçireceğimiz *Ohri* şehrine çok az kaldığını belirtti. Gerçekten de öyle oldu. Saatimiz 01.30'u gösterirken *Ohri*'ye girdik. *Ohri*'de "*Milenium Palace*" adında bir otelde yerimiz ayrılmıştı. Doğrudan otelimize geçip yorucu bir yolculuktan sonra, sabah saat 09.da kahvaltıda buluşmak üzere istirahata geçtik.

12/06/2010 Cumartesi sabah saat 09 da otelin bahçesinde kahvaltımızı yaptık. Gece geldiğimizde çok farkında olamamışız ama sabah kalkınca otelimizin *Ohri Gölü*'nün kenarında çok güzel bir yerde olduğunu gördük. *Ohri* gölü âdeta bir deniz gibi. Her taraf yem yeşil, evler ağaçların arasında adeta görünmüyor. Anlaşıldığı kadarıyla *Ohri* gölün kenarına kurulmuş yaşanacak bir şehir.

Kahvaltıdan sonra, eşyalarımızı arabamıza koyarak otelden ayrıldık. Zira bir sonraki gecemizi Üsküp'te geçireceğiz. Saat 10 gibi otelden ayrıldıktan sonra ilk ziyaretimiz, *Ohri* şehrinin sembolü olan *Samuel'in Kalesi* (*Ohri Kalesi*) ne oldu. Kalenin çevresine Osmanlılar döneminde yapılan camii arkeolojik kazılardan dolayı yıkılmış. Ancak caminin yakınında olan ve kim olduğu bilinmeyen bir Müslüman yatırına dokunulmamış.

Kaleden *Ohri* şehrinin manzarası ve *Ohri* gölünü izleme bambaşka bir duygu. Burada *Ohri*'yi görmeyi herkese tavsiye etmek gerekir diye düşünüyorum. *Ohri* gölü Avrupa'nın birinci, dünyanın ikinci derin gölü imiş.

Kalenin batı ayağında "*St Klement*" adında 10.yüzyılda inşa edildiği nakledilen bir Hıristiyan tapınağı bulunmakta ki, göl kenarında muhteşem bir yapı. Söz konusu tapınaktan ayrılarak bir patika yolu takip edip kaleye çıktık. Kaleden *Ohri* şehrini ve *Ohri* gölü-

nün doğayla buluşmasını izlemeyi herkese öneririm. Kale XV.yüzyılın başından itibaren Müslümanların eline geçmiş ve 1913'de II.Balkan savaşında elimizden çıkmış. Bu nedendir ki, karşılaştığımız birçok insanın Türkçe konuştuğuna şahit oldum.

Kaleden indikten sonra Osmanlı tarafından inşa edilen Ohri çarşısına ve çarşının önündeki göl kenarında yer alan parka geldik. Burada kalenin bir ayağında adına kilise yapılan "St Klement"ın heykeli bulunmakta. Hemen yakınında da "Kril Alfabeti"ni bulan *Kril* ve *Metodi*'nin heykelleri yapılmış. Ohri, tarihte Ortodoksların önemli merkezlerinden biri olmuş. Şu anda şehirde Makedonlar çoğunlukta olmak üzere Türkler ve Arnavutlar yaşamakta. Ohri meydanında yer alan çınar, Osmanlı'nın bu bölgeye gelmesine kadar geriye gidiyor. Osmanlı buraya XV.yüzyılın başında geldiğinde bu çınarı onlar dikmiş. Meydanda Zeynel Abidin Paşa Camii'nin bitişiğinde halen faal olan bir de Halveti dergâhı bulunmakta. Bize verilen bilgiye göre dergâhın bir şeyhi olup günde beş vakit zikir devam ediyor. Cuma günü uzun zikir yapılmış. Halvetilik, XVIII. yüzyılın başından itibaren günümüze kadar varlığını devam ettirmiş. Hem Zeynel Abidin Paşa Camii, hem de dergâhı ziyaretimiz esnasında Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Makedonya'da görevlendirilen 10 din görevlisinden biri olan ve bu camide görev yapan İsmail Durna adında Sivaslı bir din görevlisi ile karşılaştık. Namaz vakti olmamasına rağmen camide çocuk okutuyordu. Bir yıldır burada görevli imiş. Yaptığı hizmetlerden bahsetti ki, buradaki Müslümanların bilgi seviyesinin artıp bilinçlenmesi açısından bu tür hizmetlerin son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Türkiye'den gönderilen 10 tane din görevlisinin Ohri ve Doğu Makedonya'daki çeşitli bölgelerdeki camilerde görev yaptıklarını öğrendim.

Yine aldığımız bilgilere göre Makedonya'nın *Sturğa*, *Üsküp*, *Strumitsa* ve *Gostivar*'da Türk okulları hizmet vermekteler. Bu okulların başarısı sadece buldukları şehirlerde değil Makedonya genelinde de bilinir hale gelmiş. Bu, biz Türkler için gerçekten bir gurur kaynağı. Yine *Süleymanlılar* ve *Erenköy* (Altınoluk) cemaatinin de çeşitli dini hizmetlerinin olduğu bize verilen bilgiler arasında. Örneğin Altınoluk cemaati, Üsküp'te Abdülhamit döneminde inşa edilen medreseyi restore edip hayata geçirmiş. Bu son derece önemli bir hizmet, kendilerini kutluyorum.

Ohri merkezdeki bu ziyaretlerden sonra, şehir merkezine 35 km. uzaklıktaki "St. Naum" adıyla bilinen manastıra gittik. Manastırın çevresi ve yer aldığı mekân tam bir dünya cenneti. Ohri gölünü besleyen su kaynaklarından biri buradan çıkıyor. Ohri'ye gelen herkese burada yetişen doğal Ohri balığından yemelerini tavsiye ede-

rim. Balıklar suyun kaynağından gözünüzün önünde tutuluyor ve size ikram ediliyor. Harika bir tadı var. Öğle yemeğinde burada balık yedik. Yemekten sonra manastırın olduğu mekâna geçtik. Manastırın avlusundan içeri girildiği zaman bambaşka bir mimari ile karşılaşıyorsunuz. Manastırın yer aldığı geniş bahçede yeşilliğin her türü ile karşılaşabilirsiniz. Başta Tavus kuşu olmak üzere çeşitli hayvanları da görmek mümkün. Özellikle tavus kuşlarının sesleri ve insandan hiç kaçmayışları, insanın onlarla yan yana oluşu bir başka duygu.

*Aziz Naum*'un bulunduğu bu güzel mekandan saat 15 gibi ayrıldık. Erkan bey, istikametimizin, bölgede meşhur olan Balkan dağına aşip önce *Resne*, daha sonra sırasıyla *Manastır*, *Gostivar*, *Tetova* (*Kalkandelen*) ve *Üsküp* olacağını söyledi.

Öncelikle kıvrıla kıvrıla *Balkan Dağı*'nın tepesine çıkıp bir süre çevreyi izledik. Balkan Dağı (Galiçça) çıkmaya değer bir yer. Bir tarafı "*Ohri Gölü*"ne bir tarafı da "*Presba Gölü*"ne bakıyor. Balkan Dağı Makedonya sınırları içerisinde bir dağ. Üzerinden *Ohri Gölü*'ne doğru bakıldığı zaman Arnavutluk toprakları görünüyor. Zira gölün yarısı Arnavutluk'a ait. *Presba Gölü*'ne doğru bakıldığı zaman da Yunanistan toprakları görünüyor. *Presba Gölü*'nün güney batı tarafı Yunanistan sınırındır.

Balkan Dağı'ndan bu güzel seyri gerçekleştirdikten sonra 5-6 bin nüfuslu küçük bir kasaba olan *Resne*'ye gittik. Erkan beyin bizi buraya götürme sebebi, Balkanlarda Abdülhamit'e isyan hareketini başlatıp daha İstanbul'a gelerek Abdülhamit'i tahtan indiren ittihatçılardan biri olan Kolağası *Niyazi Bey*'in yaptırdığı sarayı göstermek idi.

Bu amaçla bu kasabaya uğradıktan sonra, Makedonya'nın *Manastır* kentine doğru yol almaya başladık. Manastır (Bolita), rahmetli Atatürk'ün askeri liseyi okuduğu kent. 1896-1899 yılları arasında üç yıl burada kalmış. Okuduğu liseyi ziyaret edip gezme imkânı buldum. Binanın bir koridoru, Atatürk'e ait müze haline getirilmiş ve ziyaret edenlerin duygularını yazıp imzaladığı deftere de bir iki cümleyle duygularımı belirtip imza attım. Manastır, çeşitli yönleriyle önemli bir kent. Bunlardan birkaç tane verecek olursak; 1) Atatürk askeri liseyi (1896-1899) burada okumuş. 2) Manastır'ı gezince hemen şu göze çarpmaktadır ki, Abdülhamit dönemine ait *saat kulesi*, *Atatürk'ün okuduğu askeri lise* gibi çeşitli eserlerin yer alması. 3) Manastır kentini gezince merkezde 10 civarında caminin varlığı, ancak bunlardan sadece bir tanesinin ibadete açık diğerlerinin durumunun içler acısı halde olması. 4) Kral Filip'in antik şehir harabelerinin burada olması. 5) Atatürk'le ilgili daha önce hiç duymadığım bir bilgiyi burada öğrenmem ki, bize verilen

bilgiye göre Atatürk, askeri liseyi burada okurken Hıristiyan bir ailenin kızı olan "Elene" adında bir kıza âşık olur ve kıızı çok sever. Onunla evlenmek ister, ancak annesi Zübeyde hanım buna karşı çıkarak Gayri Müslim biri ile evlenmesine karşı çıkarak oğlunun Manastır'dan gitmesini sağlar. Burada bu kızın ailesinin evini de görme imkânım oldu.

Gördüğüm kadarıyla Manastır, saydığım birkaç özelliğinin dışında da bizler için son derece önem arz eden bir şehir. Bu şehirde yer alan ecdada ait bilgi ve izlerin mutlaka çalışılıp kayda geçirilmesinde yarar görüyorum.

Manastır'dan sonra bir sonraki durağımız, Makedonya'da Türklerin ve Müslüman Arnavutların yoğun olarak yaşadığı bir kent olan *Gostivar* oldu. Şehrin girişinde Türkçe olarak "*Gostivar'a Hoş Geldiniz*" yazısını görmemiz bunu doğruluyordu. Burada kalma imkânımız olmadı. Zamanımız yoktu, zira Tetova'(Kalkandelen) da *Harabati Baba'yı* ziyaret etmek istiyoruz. Bu nedenle *Gostivar*'dan geçerken bir caminin yanında durarak ikinci namazını eda ettik. Namazdan sonra, caminin avlusundaki bankta oturanlarla tanışmak istedim. Yeterlice Türkçe konuşamıyorlardı. Müslüman Arnavut oldukları anlaşıldı. Türkiye'den geldiğimizi ve namaz kılmak için durduğumuzu söyleyince içlerinden bir tanesinin "*Türkiye Süper Babadır*" sözünü söylemesi, ülkemize bir Makedonyalının nasıl baktığını ve dışarıdan ülkemizin nasıl görüldüğüne dair önemli bir ipucudur.

Saat 20.20'de ancak Tetova (Kalkandelen)'ya ulaşabildik. Akşam ezanı yaklaşmıştı. Amacımız, hava kararmadan burada bulunan *Harabât-ı Baba* adındaki Bektaşî tekkesini ziyaret edip daha fazla vakit geçirmeden Üsküp'e geçmekti. Tam akşam ezanı başlarken tekkenin avlusundan arabamızla içeri girdik. Geniş bir külliye olduğu anlaşılıyordu. En az 6-7 tane farklı amaçla kullanılan bina mevcuttu. Arabamızdan indiğimizde külliyyede yer alan yapılardan birinin mescit olduğu ve akşam ezanı okunduğunu ve insanların namaz kılmak için o tarafa yürüdüklerini görünce arkadaşlarla biz de akşam namazı kılmak için o tarafa yöneldik. Mescitte üç saf kadar cemaat vardı. Akşam namazını tekkede kıldıktan sonra hemen dışarı çıktım. Amacım Türkçe bilen birini bulup Tekke hakkında bilgi almaktı. Namaza gelen cemaatten birkaç kişiyle konuşmak istediysem de Türkçe bilmiyorlardı. Anladım ki, namaza gelenlerin çoğunluğu Arnavut ve tekke çevresinde de ağırlıklı olarak Arnavut Müslümanlar oturuyormuş. İnsanlar dağıldıktan sonra arkadaşlarla biz külliyyeyi yalnız başımıza gezmeye başladık. Çok geniş bir külliye, ancak son derece bakımsız ve her taraf dökülüyor. Biz gezerken karşıımızdan sakallı ve başında fesi bulunan birisi geliyordu.



Erkan bey, hemen bana dönerek, "Hocam sanırım şu gelen şahıs tekkenin dervışı" dedi. Hemen ona yaklaşip selam verdik. Selamımızı aldı ve Türkçe de konuşabiliyordu. Gerçekten de tekkenin dervışı imiş. Kendimizi tanıttık ve bize kendisiyle 5-10 dakika görüşmek istediğimizi söyledik. Misafirleri olduğunu zamanının olmadığını belirtti ancak Türkiye'den geldiğimizi anlayınca biraz konuşmayı kabul etti.

Abdülmuttalip Bekiri adındaki derviş, Gostivar'lı bir Arnavut'muş. Tekkenin asıl işlevini yerine getiremediği için son derece üzgün. Rivayete göre tekke 1538-1548 yılları arasında kurulur. XVIII. yüzyılda genişletilir. Tekke, çok amaçlı hizmet vermiş ve birçok yönüyle tam bir külliye'dir. Çok büyük bir alana kurulmuş. Şu andaki haliyle bakımsız ve içler acısı, sadece bir binası mabet olarak kullanılıyor, insanlar orada beş vakit namaz kılıyorlar. Gördüğüm kadariyle derviş orada sembolik olarak duruyor. Diğer binaların hiç biri işlev görmüyor. Derviş bize, Avlu içerisinde yer alan çeşitli bölümlerin, tarihte *Kış evi*, *Yas evi*, *Aş evi*, *Ambar evi*, *At evi*, *Meydan evi/Mescit*, *Mihman evi* olarak kullanıldığını günümüzde bunlardan sadece mescitte namaz kılındığını, diğer binaların hiç birinin kullanılmadığını, bu haliyle de hizmet vermesinin mümkün olmadığını belirtti. Gerçekten şehrin en güzel yerinde kurulmuş olan bu tekkenin bu şekilde atıl ve çürümeye yüz tutmuş bir şekilde kendi kaderine terk edilmesi bizleri de son derece üzmüştür. Dervişle yaklaşık 10 dakika konuşup az da olsa bu şekilde bilgi aldıktan sonra kendisine teşekkür ederek tekkeden ayrıldık.

Erkan bey, tekkeye çok da uzak olmayan "Alaca" camiini bize göstermek istediğini belirtti ve arabamızı oraya doğru sürdük. Osmanlı mimarisiyle yapılmış ancak diğer camilerden farklı olup bölgeye gelen herkesin görmek istediği caminin özelliği, iç ve dış yüzeyinin tamamının resim ve süslemelerle kaplı olması. Ayrıca geceleyin güzel bir de aydınlatma yapılmış, mükemmel ve farklı bir görüntüye kavuşmuş. O bölgeye yolu düşenlere görmelerini öneririm. 1495 yılında inşa edilip 1833 yılında restore edilen "Alaca" caminin dönemin padişahının iki kızı tarafından içinin ve dışının işleme ve resimlerinin yapıldığı belirtiliyor.

Farklı bir şekilde dizayn edilmiş olan bu camiye de gördükten sonra Tetova'dan ayrıldık ve Makedonya'ya başşehirlik yapan Üsküp (Skopye)'e doğru yola çıktık. Saat 22'yi gösterirken son gecemizi geçireceğimiz Üsküp'e vardık ve doğruca kalacağımız otele yerleştik. Çok yorgun olmamıza rağmen 22.30'da otelden yaya olarak ayrılıp Üsküp meydanına doğru yürüdük. O günlerde sanırım festival cinsinden bir şeyler varmış ki, meydanı trafiğe kapatmışlar ve meydana müthiş bir kalabalık var insanlar eğleniyor. Sanırım

geri kalmış ülkelerde festivaller ve farklı türde birçok törenin yapılması çok yaygın. İnsanlar, bu şekilde meşgul ediliyorlar. Biraz gezdikten sonra bir iki çeşit meyve alarak saat 23'30 gibi otelimize dönerek Erkan beyin odasına oturarak hem meyve yedik hem de yaklaşık saat 01'e kadar sohbet ettik.

Ertesi sabah saat 09.30'da kahvaltıda buluşmak üzere istirahat için herkes odasına geçti.

13/06/2010 Pazar günü sabah 09.30'da otelin restoranında kahvaltı için buluştuk. Zaman geçirmeden kahvaltımızı 10 civarında otelden ayrıldık. Saat 13'te en geç havaalanında olmamız gerekiyordu. Bu çerçevede Üsküp'ü gezmek için üç saate yakın bir zamanımız vardı. Geziye Üsküp kalesinden başladık. Ohri kalesinde olduğu gibi Üsküp kalesinde de kazı çalışmaları olduğunu gördük.

Erkan bey, bizlere kale ile ilgili bilgiler verirken kendisi Gostivar'lı bir Türk olan Faruk Ademî adında 30 yaşlarında bir genç yanımıza geldi. Bu şahıs AGİT teşkilatında Üsküp'te çalışıyormuş. Daha önce de Erkan beyle birlikte çalışmışlar. Erkan beyin ve bizlerin Üsküp'e geldiğini duyunca sağ olsun tanışmak üzere gelmiş. Üniversiteyi Türkiye'de okumuş. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi işletme bölümünden mezun olmuş. Kendisi ile tanışmamız yararlı oldu. Makedonyalı olması hasebiyle Üsküp ve genel anlamda ülkesi ile ilgili kendisinden daha sağlıklı bilgiler alma imkanımız oldu.

Aldığım bilgilere göre, Üsküp 600 ile 700 bin arasında bir nüfusu olan bir şehir. Şehrin nüfusunu Makedonlar, Arnavutlar ve Türkler oluşturmakta. Tahminlere göre şehrin % 60'nı, Makedonlar (Hıristiyanlar), % 40 civarını da Müslümanlar meydana getirmektedir. Arnavutlar ve Türkler, Müslümanları oluşturup ağırlıklı olarak Osmanlıdan kalma eski şehirde oturuyorlar. Genel nüfus içerisinde Türklerin oranı % 6 civarında olduğu bilgisi verildi.

Kaleden sonra Üsküp'teki Osmanlıdan kalma önemli eserlerden biri olan *İsa Bey Camii*'ne gittik. Bu caminin olduğu yer, yani çevresindeki külliyesi ile beraber eskiden Balkanların *Nakşilik* merkezi imiş. Şu anda külliye sadece cami ayakta kalmış ve ibadete açık. Verilen bilgiye göre İsa Bey Camii gibi Üsküp'te *Mustafa Paşa*, *Sultan II. Murat*, *Murat Paşa*, *Yahya Paşa* ve *Alaca* camileri yine Osmanlıdan kalan ve günümüzde de ibadete açık önemli tarihi eserlerdir. Şehirde Osmanlıdan kalma üç önemli han olduğu belirtildi. Bunlar: *Kapan han*, *Kurşunlu han* ve *Sulu han* dır. Ayrıca *Gazibaba* ve *Çayır* gibi Türkçe merkezi belediye isimleri var. Yine *Kale*, *Çayır*, *Tophane*, *Gazibaba* gibi Türkçe mahalle isimleri kullanılmakta.

İsa Bey Camiinden sonra yine Osmanlıdan kalma eski çarşığı gezmeye imkanımız oldu. Gerçekten insan buraları gezerken kendini bir Anadolu'daki herhangi bir şehirden farklı görmüyor.

Zamanımız azalıyor. Faruk Ademî beyin teklifiyle şehri kuş bakışı olarak izlemek için kentin en yüksek binalarından biri olan "Arka Otel"ın terasına çıktık. Hakikaten şehir buradan çok güzel görünüyordu. Otelin terasından bakınca hemen iki şey dikkatimi çekti. Bunlardan birincisi buradan çıplak gözle 14 tane minareyi sayabilmem, ikincisi de Makedonların 2000 yılında şehirden kolaylıkla görülebilen "Vodno" dağının zirvesine yerleştirilen çok büyük bir "Hac".

Saat 12 40'da Üsküp havaalanına gitmek üzere Faruk Ademî beyle vedalaşarak ayrıldık. 13 gibi havalimanına ulaştık. Uçağımız saat 14'de olduğu için hemen biletleri alıp işlemleri yapınca Erkan beyle vedalaşarak onu gönderdik. Zira kendisi bizim için Bosna Hersek'ten ayrılarak Makedonya'ya kadar gelmişti.

Yaklaşık 14 gibi Üsküp'ten havalanan uçağımız, Makedonya saati ile 15'25'te Türkiye saati ile 16.25'te İstanbul'a indi. İstanbul'dan Akşam 21.30 otobüsüyle Sivas'a hareket ettik ve 14/06/2010 pazartesi sabahı saat 10.30'da Sivas'a ulaştık. Böylece 5 gün son derece yoğun geçen bir geziyi noktalamış oldu.

Ben burada böyle bir geziyi yapıp Balkanları önemli ölçüde tanımamıza vesile olan ve bu gezi sırasında emeğini hiç esirgemen değerli dostum Erkan Güler beye tekrar teşekkür eder kendisine ve ailesine sağlık ve mutluluklar dilerim.